

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

БІЛАС АНДРІЙ ІВАНОВИЧ

УДК 340.1; 340.5

**ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН ЄС:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі загальноправових дисциплін Національної академії внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор
Камінська Наталія Василівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри гуманітарних
та загальноправових дисциплін

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Кельман Михайло Степанович,
Навчально-науковий Інститут права
та психології Національного університету
«Львівська політехніка», професор кафедри
теорії та філософії права

кандидат юридичних наук, доцент
Андрусяк Тарас Григорович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
доцент кафедри історії держави, права
та політико-правових учень

Захист відбудеться «04» жовтня 2016 р. о 10-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3, ауд. 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «29» серпня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З часу проголошення незалежності Україна перебуває в процесі реформування системи органів державної влади та системи місцевого самоврядування, форм і методів їх роботи, територіальної організації влади, пошуку способів й інструментів забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Аналогічні завдання поставали практично перед більшістю сучасних держав і європейського, й інших континентів. Багато з них у кінці ХХ – початку ХХІ століть здійснювали перехід від тоталітарного до демократичного державно-політичного режиму, від централізації до децентралізації, плюралізму, верховенства права тощо. Йдеться, насамперед, про сусідні з Україною держави – Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, які є державами-членами Європейського Союзу, Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, досягли значних успіхів у зміцненні законності і правопорядку, реалізації загальноєвропейських міжнародно-правових стандартів у цій сфері.

Сьогодні Україна також поступово впроваджує такі стандарти, іноді запозичуючи позитивну практику європейських держав, досвід євроінтеграційних процесів, конвергенції правових систем, окремих правових інститутів. Водночас у вітчизняній науці, зокрема, юридичній, тривалий час точаться дискусії щодо визначення сутності та природи державно-правових явищ й інститутів у зв'язку зі зміною і розвитком суспільних відносин, організації публічної влади, інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Без сумніву, з-поміж них варто виділити правопорядок, правоохоронну діяльність, правозахисну діяльність, правоохоронні функції, систему правоохоронних органів тощо.

Невідкладним завданням, що потребує своєчасного вирішення Українською державою в сучасних умовах, залишається успішне завершення реформи правоохоронної системи та низки інших. Це не можливо здійснити без належного теоретичного осмислення природи і сутнісних характеристик правоохоронної діяльності, механізму її забезпечення і реалізації, врахування закономірностей реформування цього напрямку державної діяльності в зарубіжних країнах, вітчизняного історичного досвіду і потреб населення.

Отже, можна констатувати про актуальність досліджуваної теми і з теоретичної, і з практичної площин. Незважаючи на соціальну напруженість у суспільстві, недовіру певної частини населення до органів державної влади, включаючи правоохоронні, очевидним є прогрес у підвищенні ефективності діяльності останніх, забезпеченні безпеки громадян, боротьби зі злочинністю, налагодженні взаємодії з громадськістю, подоланні корупції та бюрократизму тощо.

У вітчизняній науковій літературі проблеми правоохоронної діяльності, правопорядку завжди активно досліджувались. Значний внесок у їх розробку здійснили видатні мислителі Г. Гегель, Г. Еллінек, Е. Кант, Б. Кістяківський, М. Коркунов, Л. Петражицький, С. Франк, Г. Шершеневич та ін. Важливе місце ця проблематика займає у сучасній науковій літературі. Питання забезпечення законності, правопорядку та правоохоронної діяльності стали предметом

досліджень А. Алексеєва, Е. Аннерса, Ю. Арзамасова, П. Бакстера, Е. Бланкенбурга, В. Гиленсена, Е. Грехема, О. Жалінського, В. Карташова, В. Кудрявцева, В. Томіна, І. Ростовщикова, В. Черданцева, В. Федорова, К. Хессе.

Не залишилися поза увагою і проблеми забезпечення прав людини у діяльності правоохоронних органів, що аналізувалися у працях О.Ф. Андрійко, Т.Г. Андрусяка, С.С. Алексеєва, М.В. Вітрука, І.Я. Дюрягіна, А.В. Губанова, С.Д. Гусарєва, В.О. Заросила, Р.А. Каложного, Н.В. Камінської, М.С. Кельмана, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, В.В. Лазарєва, О.С. Мордовця, О.А. Лукашевої, Н.П. Матюхіної, О.В. Негодченка, М.Ф. Орзіха, В.Л.Ортинського, Т.О.Пікулі, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, А.В.Савченка, С.П. Сегеди, О.В. Тюріної, В.М. Чхіквадзе, Р.Я. Шай, Ю.С. Шемшученка, О.В. Шмоткіна, О.Н. Ярмиша та ін.

Протягом останніх років питання правоохоронної діяльності безпосередньо розглядалися у роботах таких сучасних вчених як О.М. Бандурка, В.М. Білик, І.В. Бондаренко, Ю.А.Ведерніков, А.П.Гель, К.Ф. Гуценко, Й.І.Горінецький, Є.О.Гіда, І.А. Григоренко, В.М. Дубінчак, І.В. Зозуля, А.М.Куліш, А.М.Кучук, М.І. Мельник, В.І. Осадчий, О.С. Передерій, О.С. Проневич, І.В. Солов'євич, В.Г.Фатхутдінов, М.І. Хавронюк, О.В. Шмоткін, Н.С. Юзікова і т. д.

Натомість, не дивлячись на багатоманітність наукових ідей стосовно правоохоронної діяльності, її завдань, структури та функцій в якості окремого предмету дослідження питання природи, сутності і механізму реалізації правоохоронної діяльності, порівняльно-правового аналізу правоохоронної діяльності країн ЄС у комплексному дослідженні практично не розглядалися.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV); наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015 – 2019 рр.» від 16 березня 2015 р. № 275; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ України на 2014 – 2017 рр., схвалених вченою радою НАВС (протокол від 29 жовтня 2013 р. № 28).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є з'ясування природи та сутності правоохоронної діяльності, здійснення її порівняльно-правового аналізу в практиці держав Європейського Союзу.

Зазначена мета зумовила постановку і розв'язання таких *завдань*:

- проаналізувати існуючу джерельну базу дослідження правоохоронної діяльності;
- дослідити природу і сутність, принципи правоохоронної діяльності;
- визначити функціональне призначення і суб'єктів правоохоронної діяльності;
- охарактеризувати методологію дослідження правоохоронної діяльності країн ЄС;
- з'ясувати підходи і критерії виділення моделей правоохоронної діяльності;

- розкрити особливості механізму реалізації правоохоронної діяльності у практиці України та низки держав Європейського Союзу;
- визначити напрями і проблеми реформування діяльності правоохоронних органів України і країн ЄС;
- обґрунтувати необхідність взаємодії правоохоронних органів, розробки уніфікованих стандартів правоохоронної діяльності;
- визначити перспективи удосконалення правоохоронної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів України.

Об'єктом дослідження є правоохоронна діяльність як сучасний, ефективний правовий інститут державно-владного характеру, спрямований на забезпечення прав і свобод людини і громадянина, а також правопорядку і законності.

Предметом дослідження є правоохоронна діяльність країн ЄС у порівняльно-правовому вимірі, вивчення теоретичних засад правоохоронної діяльності, аналіз особливостей правоохоронної діяльності у країнах ЄС.

Методи дослідження. Дослідження побудовано на використанні світоглядних, загальнонаукових і спеціально-наукових методів. Діалектичний метод дозволив правоохоронну діяльність вивчити з позиції об'єктивних чинників, виокремлюючи характерні зв'язки та внутрішні суперечності (підрозділи 1.1, 1.3, 2.2; 2.3; 3.1); системний метод – визначити місце правоохоронної діяльності в системі засобів соціального і державно-владного управління, механізм правоохоронної діяльності, а структурно-функціональний метод – дослідити структурні елементи, принципи і механізм правоохоронної діяльності (підрозділи 1.2, 1.3, розділи 2 і 3). Формально-логічний метод використано для доведення істинності зроблених суджень щодо природи і сутності правоохоронної діяльності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 3.1); історико-правовий – встановлення залежності правоохоронної діяльності від рівня розвитку суспільства і держави, типу правової системи (підрозділи 1.1, 1.3, 3.2, розділ 2).

Герменевтичний метод забезпечив вивчення змісту актів національного і зарубіжного законодавства, міжнародно-правових актів з питань правоохоронної діяльності; антропологічний – застосовувався при визначенні даної діяльності як засобу забезпечення, охорони і захисту прав людини. Визначальна роль відведена методу порівняння для виокремлення особливих рис низки категорій: «правозахисна діяльність», «правоохоронна діяльність», «поліцейська діяльність», аналізу типів і моделей правоохоронної діяльності, напрямів реформування правоохоронних органів країн ЄС (розділи 2 і 3). Автором використано й інші методи, зокрема, прогностичний і моделювання – для визначення напрямів удосконалення правового регулювання правоохоронної діяльності в Україні, забезпечення її ефективності, імплементації міжнародно-правових стандартів у цій сфері; соціологічний (інтерв'ювання, анкетування) – вивчення думок працівників правоохоронних органів з проблемних питань їх діяльності, а також майбутніх таких працівників; статистичний – узагальнення результатів соціологічних досліджень, вивчення статистичних матеріалів (підрозділи 2.2., 3.1, 3.2).

Водночас знайшли відображення такі загальнонаукові методи як аналіз, синтез, узагальнення, індукції і дедукції тощо, які були застосовані у взаємозв'язку, сприяючи досягненню всебічності, повноти й об'єктивності наукових пошуків, конкретності й обґрунтованості сформульованих висновків.

Нормативно-правову основу дослідження склали міжнародно-правові акти, Конституція України, закони і підзаконні акти України, законодавство зарубіжних країн з питань правоохоронної діяльності.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали опитування, при якому було проанкетовано 150 респондентів – студентів і слухачів Національної академії внутрішніх справ, а також практика діяльності правоохоронних органів України і зарубіжних держав (Польщі, Естонії, Болгарії, Угорщини, Румунії, Чехії, Німеччини, Франції, Великобританії).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у вітчизняній юридичній науці представлена дисертація є одним з перших наукових досліджень, у якому ґрунтовно проаналізовано складну правову категорію – правоохоронну діяльність країн ЄС у порівняльно-правовому аспекті, визначені перспективні напрями використання позитивного зарубіжного досвіду у правоохоронній практиці України.

Сформульовані положення, висновки, рекомендації та пропозиції, які спрямовані на їх практичне використання, а саме:

уперше:

- охарактеризовано конкретні моделі організації правоохоронної діяльності залежно від типу правової системи відповідної держави і правової сім'ї, зокрема, це англійська, німецька і романська, східноєвропейська та постсоціалістична; за предметно-функціональною спрямованістю, – це національні моделі правосуддя, включаючи системи судів загальної юрисдикції і конституційного контролю в країнах Європи, моделі органів прокуратури, моделі поліцейських органів та ін.;

- запропоновано авторське визначення поняття «модель правоохоронної діяльності» як системи норм і принципів, які покладено в основу правового регулювання правоохоронної діяльності, визначено суб'єктний склад та напрями цієї діяльності, об'єкти, на які вона спрямована, форми та методи її здійснення. Обґрунтовано доцільність подальших досліджень своєрідної національної моделі правоохоронної діяльності Української держави;

- виявлено та обґрунтовано закономірності розвитку правоохоронної діяльності країн ЄС під впливом інтеграційних процесів на європейському континенті, наднаціональних і національних інтересів, історичних традицій, потреб населення тощо;

- запропоновано авторське визначення поняття «стандарти правоохоронної діяльності» як сукупність загальнообов'язкових норм і принципів, які розроблені й прийняті державами-членами ЄС, спеціально уповноваженими інституціями ЄС, з метою уніфікації засад правоохоронної діяльності, форм і методів роботи правоохоронних органів, їх посадових осіб відповідно до загальноновизнаних демократичних цінностей, з метою зміцнення національного і загально-європейського правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина;

– на основі теоретичного аналізу зроблено висновок про можливість виокремлення таких рівнів (вимірів) правоохоронної діяльності: внутрішньо-державний, наднаціональний і міжнародний;

– визначено тенденції реформування правоохоронних систем у країнах ЄС (на прикладі Польщі, Естонії, Болгарії, Угорщини, Румунії, Чехії, Німеччини, Франції, Великобританії) та України, що сприяли розкриттю нової сутності правоохоронних органів як послідовного інституційного механізму охорони права, захисту прав людини, зміцнення правопорядку і законності;

удосконалено:

– визначення і критерії класифікації суб'єктів правоохоронної діяльності, з урахуванням різних підходів до трактування правоохоронної діяльності, практики країн ЄС та України;

– співвідношення правоохоронної та поліцейської діяльності, правоохоронної і правозахисної діяльності, виходячи відповідно з розмежування термінів «охорона» і «захист», вітчизняної і зарубіжної доктринальної бази досліджуваної проблематики;

– механізм реалізації правоохоронної діяльності, його складові, передусім, нормативно-правові та інституційні елементи цього механізму. Зокрема, механізм реалізації правоохоронної діяльності становить своєрідний процес здійснення повноважень, встановлених нормами права, у передбаченому законом порядку уповноваженими органами, з метою упорядкування суспільних відносин у сфері забезпечення правопорядку, внутрішньої безпеки держави, захисту прав та свобод людини і громадянина;

– висновки про органічний зв'язок реформи правоохоронної системи України з конституційною, адміністративною та іншими назрілими реформами;

набули подальшого розвитку:

– система принципів, відповідно до яких має здійснюватися правоохоронна діяльність, наводиться їх характеристика;

– методологічна база аналізу правоохоронної діяльності, що ґрунтується на системному підході, на основі діалектичного методу пізнання, із застосуванням загальнонаукових, спеціальних і прикладних методів дослідження, визначальним при цьому є порівняльно-правовий метод, застосування якого дозволило ґрунтовно вивчити досвід правоохоронної діяльності країн ЄС;

– змістовні ознаки правоохоронної діяльності як багатоаспектного явища з притаманними сутнісними характеристиками, що відрізняють її від інших основних видів державно-владної діяльності;

– доцільність розмежування функцій правоохоронної діяльності та видів правоохоронної діяльності, оскільки спостерігається іноді їх ототожнення, проте функції – це основні напрями впливу правоохоронної діяльності на суспільні відносини, зумовлені завданнями та цілями й характеризують сутність правоохоронної діяльності, а вид – це основна класифікаційна одиниця правоохоронної діяльності, яка охоплює певні спільні сфери (галузі), де здійснюється така діяльність;

- форми і напрями взаємодії правоохоронних органів з населенням, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями, міжнародними міжурядовими організаціями тощо;

- положення про те, що окремим напрямом державної правової політики країн ЄС та України повинно стати забезпечення розвитку якісно нової правоохоронної системи, значне підвищення її ефективності та відновлення довіри з боку населення;

- сформульовані пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання правоохоронної діяльності в Україні, а саме до законів України та відомчих підзаконних нормативно-правових актів, з метою підвищення ефективності правоохоронної діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані у:

- *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення проблематики правоохоронної діяльності, її механізму, системи правоохоронних органів;

- *процесі правотворчості* – при розробці нових і вдосконаленні чинних нормативно-правових актів з питань правоохоронної діяльності;

- *навчально-методичній роботі* – при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Судові та правоохоронні органи», «Юридична деонтологія», «Юридична компаративістика», а також при підготовці підручників і навчальних посібників, методичних рекомендацій (*акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 17 травня 2016 р.*);

- *правових освітніх програм* – для поширення правових знань з метою підвищення правової культури населення, працівників правоохоронних органів та активізації добровільної участі представників громадянського суспільства у забезпеченні правопорядку.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що основні положення і висновки дисертації є результатом самостійної роботи автора над дослідженням правоохоронної діяльності. Деякі результати, отримані при виконанні дисертаційного дослідження, опубліковані у співавторстві (з Камінською Н.В., Кузнецовим Є.В.), співавтори надали допомогу в пошуку емпіричного матеріалу, проте здобувач має авторський пріоритет щодо теоретичних і практичних положень і висновків, використаних у дисертації. Особистий внесок автора становить 80 %).

Апробація результатів дослідження. Дисертація підготовлена та обговорена на кафедрі загально-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ. Основні положення й висновки роботи доповідались і були оприлюднені на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, зокрема: «Актуальні проблеми розвитку правової системи України» (м. Київ, 26 березня 2014 р.), «Європейське право і європейська правова освіта – пріоритетні напрями підготовки вітчизняних фахівців права» (м. Київ, 14 травня 2014), «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (м. Київ, 10 грудня 2014 р.), «Проблеми становлення України як демократичної та правової держави» (м. Київ, 5 жовтня 2015 р.), «Правові реформи в Україні: реалії сьогодення» (м. Київ,

29 жовтня 2015 р.), «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 22 квітня 2016 р.) та інші.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в дванадцятьох наукових працях, серед яких 1 монографія, 5 статей у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також включених до міжнародних наукометричних баз, 4 тези доповідей, оприлюднених на конференціях, круглих столах та семінарах.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (371 найменування) на 39 сторінках, 3 додатків на 8 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з них обсяг основного тексту – 180 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, зв'язок з науковими програмами, планами, темами; сформульовано мету і завдання дослідження; визначено об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості щодо апробації, публікацій, структури та обсягу роботи.

Розділ 1 «Стан наукового дослідження і сутнісні характеристики правоохоронної діяльності» складається з трьох підрозділів, у яких окреслено стан вивчення проблеми правоохоронної діяльності, охарактеризовано теоретичні засади визначення сутності правоохоронної діяльності.

У *підрозділі 1.1 «Гене́за наукових досліджень правоохоронної діяльності»* систематизовано наявні наукові праці за критерієм їх предметної спрямованості (правові, історичні, філософські, політологічні, соціологічні), на підставі чого здійснено характеристику стану розвитку теоретичних уявлень стосовно правоохоронної діяльності. У переважній більшості наукових робіт правоохоронна діяльність розглядається або виключно у теоретичному значенні, або її прикладні аспекти – у контексті діяльності правоохоронних органів, реалізації правоохоронних функцій певних органів державної влади. Йдеться про галузеві дослідження (адміністративно-правові, кримінально-правові тощо). Водночас, об'єктно-суб'єктний склад правоохоронної діяльності залишається з-поміж тих питань, які є недостатньо дослідженими і потребують подальшої уваги сучасних учених, так само і юристів-практиків.

З'ясування особливостей феномену правоохоронної діяльності, правоохоронних систем і моделей, правоохоронних органів, виокремлення їх місця і значення у механізмі держав, іноді і за її межами, включаючи відповідні форми міжнародного співробітництва, передбачають необхідність подальших ґрунтовних досліджень правоохоронної діяльності. Це особливо стосується сучасного етапу реформування системи правоохоронних органів, правоохоронної діяльності.

Вважається за необхідне розглядати вищезазначені питання, вийшовши за межі нормативного підходу до праворозуміння, адже процеси демократизації, інтеграції та гуманізації, що відбуваються в сучасному світі супроводжуються актуалізацією концепції природного права.

У підрозділі 1.2 «Природа, сутність і характерні ознаки правоохоронної діяльності» розкрито особливості змістових інтерпретацій правоохоронної діяльності, що є складною юридичною категорією, тому з'ясування сутності її природи є багатоаспектним завданням. Водночас, у юриспруденції сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної діяльності як напряму чи форми діяльності держави, а можливо і не тільки держави, іноді правоохоронну діяльність не відрізняють від судової та правозахисної.

Правозахисна діяльність полягає у правовій допомозі юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питаннях з охорони права, захисті фізичних осіб від обвинувачення та у державному гарантуванні охорони прав громадян правозахисними органами. Тоді як правоохоронна (охоронна) діяльність держави реалізує охоронну функцію права. Оскільки право охороняє суспільні відносини і саме цим утворює юридичні підстави для правоохоронної діяльності держави, функціонування її правоохоронної системи. Відповідні положення відображені у тексті Конституції і законів України, інших європейських держав.

Логічним є виділення розуміння правоохоронної діяльності у вузькому (професійному) і широкому аспектах. У першому випадку – це правоохоронна діяльність, спрямована на протидію злочинності й іншим правопорушенням. Тобто це спеціалізована діяльність з правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – правоохоронні органи. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність, за якої спеціально уповноважені суб'єкти забезпечують охорону права від посягань, реалізацію політики держави у цій сфері. Незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має єдиний, цілісний характер, є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб, у законі встановлено порядок застосування норм, стадії, процедури, наслідки його невиконання.

Серед основних відмінних ознак правоохоронної діяльності виокремлено такі: публічність, професійність, процедурно-процесуальний характер, юрисдикційний характер; спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; при її здійсненні спеціально уповноваженими суб'єктами застосовуються, як правило, правові засоби тощо.

Підрозділ 1.3 «Функціональне призначення, принципи та суб'єкти правоохоронної діяльності» присвячено з'ясуванню завдань і функцій правоохоронної діяльності, комплексній характеристиці принципів і суб'єктів такої діяльності.

Доведено, що функції правоохоронної діяльності – це такі напрями її впливу на суспільні відносини, необхідність в реалізації яких породжує існування правоохоронної діяльності як явища правової дійсності. Вони мають такі властивості: є похідними від її сутності й визначаються призначенням цього виду діяльності в суспільстві; спрямовані на виконання завдань, що поставили перед правоохороною на певному етапі розвитку; є напрямками її активного впливу, що упорядковують певний вид суспільних відносин, тому важ-

ливою ознакою є динамізм, дія функцій правоохоронної діяльності; безперервність, тривалість дії. Виділяються такі функції правоохоронної діяльності: охоронна; профілактична, наглядова (контрольна); регулятивна; виховна та ін.

Зазначено, що у межах системи принципів правоохоронної діяльності доцільно виокремити такі їх групи: 1) загальні (гуманізм, демократизм, свобода, соціальна справедливість тощо); 2) спеціальні (принципи верховенства права; законності; визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю; гарантування прав і свобод людини, відповідальності держави перед людиною; рівності усіх перед законом; взаємодії з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, населенням; професіоналізму і компетентності; незалежності суб'єктів правоохоронної діяльності; неприпустимості зворотної дії правових актів в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи тощо). Аргументовано положення, відповідно до якого ці принципи взаємопов'язані між собою, є взаємодоповнюючими.

Система правоохоронних органів є органічною складовою суспільства, продуктом його діяльності, відтворенням менталітету і рівня розвитку. На правоохоронні органи у країнах Європи вплинули відповідні соціальні чинники, особливості правових систем відповідних країн. Історія становлення, зокрема, поліції як служби забезпечення правопорядку в країнах ЄС демонструє фактично військовий порядок організації й управління, це невід'ємна складова механізму держави в його сучасному розумінні. Інституційно органи поліції входять до підсистеми органів державної виконавчої влади і підпорядковуються центральним органам управління (Міністерству внутрішніх справ Французької Республіки, Федеральному міністерству внутрішніх справ ФРН, Міністерству внутрішніх справ та адміністрації Республіки Польща і т.д.). Для дослідження та визначення спеціалізації окремих поліцейських служб в країнах континентальної правової сім'ї іноді вживають категорію «організаційно-функціональна побудова» органів поліції.

Запропоновано розглядати суб'єктний склад правоохоронної діяльності у розширеному вигляді, з урахуванням інститутів громадянського суспільства, міжнародних організацій, громадян, яким державою делеговано певні повноваження, виходячи з відповідного розподілу компетенцій, форм і засобів їх здійснення. Децентралізація влади передбачає активне залучення системи органів і посадових осіб місцевого самоврядування, включаючи муніципальну поліцію, до реалізації правоохоронної діяльності.

Розділ 2 «Методологія дослідження, організаційно-правові моделі правоохоронної діяльності» містить три підрозділи, у яких розкрито специфіку окремих моделей правоохоронної діяльності, визначено загальні тенденції та особливості процесів реформування правоохоронних органів країн ЄС.

У підрозділі 2.1 «Методологія дослідження правоохоронної діяльності країн ЄС» здійснено комплексний аналіз сутності методологічних засад і підходів, на основі яких розкривається зміст феномену правоохоронної діяльності, визначено оптимальні інструментальні засоби пізнання його розуміння. Аналіз наукових праць представників вітчизняної і зарубіжної науки дав змогу

зробити висновок про розмаїття методів, що використовуються під час дослідження правоохоронної діяльності. Відсутність однаковості в питаннях методології свідчить і про плюралізм авторських підходів, і про багатогранність, складність та актуальність явища правоохоронної діяльності, осмислення якого відбувається в різних методологічних контекстах залежно від складності пізнавальних завдань.

Акцентовано увагу на тому, що визначальним є порівняльно-правовий (компаративістський), поряд з формально-логічним, системним, структурно-функціональним, історико-правовим, соціологічним, прогностичним, герменевтичним, антропологічним та іншими науковими методами. Вони дозволили широкомасштабно дослідити правоохоронну діяльність, а також пов'язані з нею правозахисну діяльність, поліцейську діяльність, моделі правоохоронної діяльності, реформи правоохоронних органів України та країн ЄС, визначити перспективи їх подальшого розвитку.

У підрозділі 2.2 «Основні підходи стосовно виокремлення моделей правоохоронної діяльності» увагу зосереджено на критеріях виокремлення певних моделей правоохоронної діяльності, аналізі основних типових моделей правоохоронної діяльності країн ЄС. Питання моделей правоохоронної діяльності лише нещодавно почало привертати увагу дослідників, однак, якщо і виділяються ті чи інші моделі, то чітких визначень цього поняття практично не зустрічається. Аргументовано положення, згідно з яким під поняттям «модель правоохоронної діяльності» слід розуміти систему норм і принципів, що покладено в основу правового регулювання правоохоронної діяльності, суб'єктний склад та напрями цієї діяльності, об'єкти на які вона спрямована, форми та методи її здійснення.

Запропоновані підходи до осмислення правоохоронних систем у досліджуваних країнах дали змогу виділити моделі правоохоронної діяльності залежно від типу правової системи відповідної держави і правової сім'ї (англійська, німецька і романська, східноєвропейська чи постсоціалістична), за предметно-функціональною спрямованістю (національні моделі правосуддя, включаючи системи судів загальної юрисдикції і конституційного контролю в державах Європи, моделі органів прокуратури, моделі поліцейських органів, ін.); централізовані і децентралізовані тощо.

Правова система України, як відомо, загалом належить до романо-германської правової сім'ї, континентально-європейської моделі. Крім того, ієрархічна побудова, централізований підхід, імперативні форми і методи правозастосування зумовлені також тим, що модель правоохоронної діяльності України, не дивлячись на реформування та євроінтеграційне спрямування, ще не позбавилась повністю спадщини радянської моделі правоохоронної діяльності. Тому вважаємо необхідним критично осмислити недоліки сучасного стану правоохоронної діяльності в Україні, системи правоохоронних органів, у зв'язку з цим активно продовжувати відповідні реформи, гармонізацію з існуючими стандартами у цій сфері.

Підрозділ 2.3 «Загальна характеристика реформ організації діяльності правоохоронних органів країн ЄС (на прикладі Польщі, Естонії, Болгарії, Угорщини, Румунії, Чехії, Німеччини, Франції, Великобританії)» присвячений ґрунтовному аналізу сучасних тенденцій і закономірностей організації діяльності правоохоронних органів країн ЄС загалом і органів поліції зокрема.

Виділено такі спільні риси структурної побудови правоохоронних органів, притаманні країнам ЄС, а саме: розгалуженість і різноманітність систем правоохоронних органів, у т. ч. поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх одна від одної; поділ поліцейських структур за джерелами фінансування на державні (федеральні), муніципальні (місцевого самоврядування), приватні (концернів, синдикатів тощо) за умов тісної співпраці між ними; соціальна спрямованість роботи поліції, орієнтованої, насамперед, на захист прав і свобод громадянина; високий професіоналізм поліції, який досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти; позапартійність у роботі правоохоронних органів, що накладає певні обмеження на прояви політичних, партійних переконань; активна діяльність громадських добровільних об'єднань, спрямована на підтримку і допомогу поліції; відкритість, гласність, постійна апеляція до громадської думки при розв'язанні складних ситуацій, що виникають у правоохоронній практиці.

Підкреслюється, що на основі системних реформ у країнах ЄС удосконалено організаційно-функціональну структуру національних правоохоронних органів, ефективність їх роботи. Про значні успіхи свідчить довіра і підтримка населення до поліції, інших правоохоронних органів. Водночас, зроблено висновок про важливість матеріально-фінансової, інформаційно-аналітичної, технічної підтримки з боку інституцій ЄС, Ради Європи, ОБСЄ, ООН у цьому напрямі.

Розділ 3 «Проблеми і перспективи реалізації, уніфікації правоохоронної діяльності в країнах ЄС» складається з двох підрозділів, у яких здійснено аналіз сучасного стану правоохоронної діяльності, взаємодії правоохоронних органів України та країн ЄС у рамках наднаціональних інституцій, а також перспективи удосконалення законодавства України в цій сфері.

У підрозділі 3.1 *«Особливості механізму реалізації правоохоронної діяльності, взаємодії правоохоронних органів України та країн ЄС з метою уніфікації стандартів правоохоронної діяльності»* розкрито поняття і специфіку механізму правоохоронної діяльності, що до певної міри є дискусійною категорією. Взаємопов'язаними є механізм правоохоронної діяльності та механізм захисту основних прав і свобод людини, її законних інтересів, механізм держави.

Механізм реалізації правоохоронної діяльності запропоновано визначити як своєрідний процес здійснення повноважень, встановлених нормами права, у передбаченому законом порядку уповноваженими органами, з метою упорядкування суспільних відносин у сфері забезпечення правопорядку і законності, внутрішньої безпеки держави, захисту прав та свобод людини і громадянина. Він включає нормативний, інституційний і функціональний компоненти, а також характеризується такими стадіями: 1) нормативно-правове забезпечення правоохоронної діяльності; 2) дія правових норм у формі правовідносин, створення умов для їх реалізації; 3) реалізація суб'єктивних прав та

виконання юридичних обов'язків; 4) застосування санкцій у випадку порушення прав і свобод, неналежного виконання покладених обов'язків.

Зазначено, що механізм реалізації правоохоронної діяльності становить своєрідний комплекс взаємодіючих засобів і заходів, визначених у нормативно-правових актах, спрямованих на забезпечення правоохоронної діяльності, належне функціонування системи правоохоронних органів. Сучасні реалії визначають необхідність вироблення уніфікованого механізму правоохоронної діяльності, єдиних процесуальних основ такої діяльності. Зазначене пов'язується з потребою вдосконалення інституту юридичної відповідальності як необхідної умови результативності правоохоронної діяльності та дасть змогу ефективно забезпечити правопорядок, захист прав і свобод людини і громадянина.

Без сумніву, вивчення досвіду правоохоронної діяльності ЄС, спільної політики у сфері внутрішніх справ та юстиції, протидії злочинності має велике значення для доктрини і практики сучасної України, її системи організації влади на всіх рівнях. У сфері європейського простору спільної безпеки і правосуддя дискусійними виявились питання щодо того, які функції слід передати на наднаціональний рівень, а які мають залишитись виключно на внутрішньо державному рівні. Оскільки поліцейські служби, їх організація і методи роботи залишаються у рамках діяльності країн-членів, важливою умовою їх ефективної взаємодії стає забезпечення оперативного обміну поточною інформацією, в т.ч. конфіденційною, і створення доступних всім країнам ЄС баз даних.

У будь-якому випадку, спільна діяльність країн ЄС вимагає інтенсивної співпраці правоохоронних органів, тому створено розгалужену мережу наднаціональних органів – Європейська поліція (Європол), Генеральний директорат внутрішніх справ, Постійний комітет оперативного співробітництва з внутрішньої безпеки, Євроюст, Європейський офіс із боротьби з шахрайством, Європейська інформаційна мережа у сфері правосуддя та ін. Їх завданням є забезпечення взаємодії та координації правоохоронної діяльності, розробка стандартів у сфері правоохоронної, правозахисної діяльності.

Згідно з авторською концепцією поняття «стандарти правоохоронної діяльності» варто трактувати як сукупність загальнообов'язкових норм і принципів, які розроблені й прийняті державами-членами ЄС, спеціально уповноваженими інституціями ЄС, з метою уніфікації засад правоохоронної діяльності, форм і методів роботи правоохоронних органів, їх посадових осіб відповідно до загальноновизнаних демократичних цінностей, з метою зміцнення національного і загальноєвропейського правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина.

У підрозділі 3.2 «Проблеми і перспективи удосконалення законодавства України, підвищення ефективності правоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції» охарактеризовано основні напрями, проблеми і виклики реформ правоохоронної системи України, реалізації правоохоронної діяльності.

На основі аналізу нормативно-правової бази процесу такого реформування, відповідної практики виявлено і позитивні здобутки, і певні прогалини, суперечності. Незмінною проблемою залишається корупція, підготовка і перепідготовка кадрів, матеріальне забезпечення та інші гарантії правоохоронної діяльності. На попередніх етапах реформування правоохоронних

органів вже мала місце спроба створення місцевої міліції в Україні. Однак, в умовах сьогодення за необхідність створення муніципальної поліції свідчить і реформа децентралізації влади, посилення ролі територіальних громад, органів місцевого самоврядування.

Підкреслюється, що ключовими незмінними ідеями мають залишатись у процесі реформ – аполітичність правоохоронної діяльності, демілітаризація, децентралізація, попередження і боротьба з корупцією, бюрократизацією, а також підвищення культури службової діяльності правоохоронців. Наголошується, що забезпечення належного виконання Законів України «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України» та інших, узгодження системи національного законодавства у цій сфері, його гармонізація з існуючими європейськими стандартами сприятимуть успішному звершенню реформування правоохоронної, насамперед, поліцейської діяльності в інтересах населення, підтримуючи публічну безпеку і порядок, територіальну цілісність держави.

ВИСНОВКИ

У висновках на основі узагальнення спеціальних наукових доктрин, комплексного порівняльно-правового дослідження правоохоронної діяльності в Україні та країнах ЄС розроблено низку наукових положень й отримано результати, що мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, у сукупності вирішують поставлену мету і важливе наукове завдання. Найбільш вагомими і суттєвими з них є такі:

1. З огляду на необхідність розбудови громадянського суспільства, демократичної правової держави, зміцнення правопорядку в Україні, реформування правоохоронних органів, актуальним є питання комплексного, системного вивчення правоохоронної діяльності. Проблематика даного складного явища правової дійсності зумовлює проведення цілісного теоретико-правового дослідження, включаючи порівняльно-правову складову.

У наукових розробках попередніх часів розглядалися важливі питання, проте йшлося про окремі аспекти багатогранного поняття «правоохоронна діяльність», при цьому праці радянських вчених були, певним чином, ідеологізованими. Натомість, вважається за необхідне розглянути вищезазначені питання вийшовши за межі нормативного підходу праворозуміння, адже процеси гуманізації в сучасному світі супроводжуються актуалізацією концепції природного права.

2. Правоохоронна діяльність, безумовно, є складною юридичною категорією, тому з'ясування сутності її природи є багатоаспектним завданням. Водночас, у юриспруденції сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної діяльності як напряму чи форми діяльності держави, а можливо і не тільки держави, іноді правоохоронну діяльність чітко не відрізняють від судової і правозахисної. В основі різних визначень правоохоронної діяльності лежить критерій наявності державних і недержавних суб'єктів такої діяльності. Більшість авторів уважають, що правоохоронна діяльність може

здійснюватися як державою, її органами, посадовими особами, так і недержавними структурами.

3. Дослідження сутності правоохоронної діяльності потребує виокремлення загальносоціальних проблем, розв'язання яких супроводжується з'ясуванням поняття юридичної і фактичної рівності, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного у праві тощо. На основі теоретичного аналізу вважаємо доцільним зробити висновок про можливість розрізнення таких рівнів (вимірів) правоохоронної діяльності: внутрішньодержавного, наднаціонального і міжнародного. Правоохоронній діяльності притаманна тісна взаємодія органів державної влади різних гілок – законодавчої, виконавчої та судової, а також з населенням, громадськими організаціями. Водночас, незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має єдиний, цілісний характер, є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб, до того ж у законі встановлено порядок застосування норм, стадії, процедури, наслідки його порушення чи невиконання.

На сучасному етапі розвитку державності та юридичної науки перед правоохоронною діяльністю постають нові виклики і завдання, що потребують вирішення з урахуванням визначальної ролі людини, а не держави, потреб суспільства, людини і держави. Найсуттєвіші завдання, характерні для більшості правоохоронних органів та спрямовані на захист прав і свобод людини і громадянина, зумовлюють виокремлення цього основоположного принципу, який варто покласти в основу розкриття сутності і змісту завдань правоохоронної діяльності. Правоохоронна (охоронна) діяльність держави реалізує охоронну функцію права. Оскільки право охороняє суспільні відносини і саме цим утворює юридичні підстави для правоохоронної діяльності держави, функціонування її правоохоронної системи. Відповідні положення відображені у тексті Конституції і законів України, інших європейських держав.

4. Система правоохоронних органів є органічною складовою частиною суспільства, продуктом його діяльності, відтворенням менталітету і рівня розвитку. Правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, що наділяються державно-владними повноваженнями з метою професійного здійснення на підставі та відповідно до чинного законодавства, а у випадках встановлених законом – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів діяльність, спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин. Критерієм віднесення того чи іншого органу до правоохоронного є, насамперед, його правоохоронна діяльність за способом здійснення та формою відображення його соціального призначення.

5. Потребують розмежування функцій та види правоохоронної діяльності, оскільки спостерігається іноді їх ототожнення. Правоохоронна діяльність є одним з напрямів реалізації функцій держави, яка здійснюється уповноваженими органами, у встановленому Конституцією та Законами України порядку, спрямована на забезпечення внутрішньої безпеки держави, забезпечення законності й правопорядку, захисту й відновлення порушених прав і свобод людини і громадянина. Функції правоохоронної діяльності як основні напрями впливу на суспільні відносини, зумовлені відповідними завданнями і цілями,

характеризують сутність такої діяльності, а види правоохоронної діяльності охоплюють спільні сфери чи групи галузей, де здійснюється дана діяльність.

6. Використання порівняльно-правового (компаративістського) і низки інших наукових методів дозволило широкомасштабно дослідити правоохоронну діяльність, пов'язані з нею правозахисну діяльність, поліцейську діяльність, моделі правоохоронної діяльності, напрями реформування правоохоронних органів країн ЄС. Запозичення позитивного досвіду організації і функціонування системи цих органів інших держав здатне запобігти помилкам і негативним явищам, що особливо актуально для сьогодення України.

У найменуваннях правоохоронних органів різних держав складно виявити системність, адже вони здебільшого є історичними. Так, схожі назви, наприклад «поліція», «гвардія», «жандармерія», «констеблі», «маршали», «шерифи» асоціюються з різними правоохоронними функціями країн. Правоохоронні органи створювалися суверенами (урядами в сучасній інтерпретації) і місцевими громадами, тому характерний розподіл сучасних правоохоронних органів на центральні (федеральні, державні) та місцеві (муніципальні). Правоохоронні системи, що виникли в Європі й набули сучасного вигляду протягом XIX–XX ст., нині поширені в більшості країн світу. Сьогодні систему правоохоронних органів зарубіжних країн традиційно становлять органи поліції та інші спецслужби, що забезпечують безпосередній захист прав особи, суспільства й держави.

7. Правові й організаційні засади правоохоронної діяльності на рівні національних правових систем, об'єднані у рамках романо-германської та англо-американської правових сімей, що дає змогу виявляти закономірності розвитку національних правових систем, їх особливості. Авторський підхід до осмислення правоохоронних систем у досліджуваних країнах дозволив виділити моделі правоохоронної діяльності залежно від типу правової системи певної держави і правової сім'ї (англійська, німецька і романська, східноєвропейська чи постсоціалістична), за предметно-функціональною спрямованістю (національні моделі правосуддя, включаючи системи судів загальної юрисдикції і конституційного контролю в державах Європи, моделі органів прокуратури, моделі поліцейських органів, ін.).

Запропоновано під поняттям «модель правоохоронної діяльності» розуміти систему норм і принципів, які покладено в основу правового регулювання правоохоронної діяльності, суб'єктний склад та напрями цієї діяльності, об'єкти на які вона спрямована, форми та методи її здійснення.

Україна будучи країною романо-германської правової сім'ї, безумовно, тяжіє до континентально-європейської моделі. Крім того, ієрархічна побудова, централізований підхід, імперативні форми і методи правозастосування зумовлені також тим, що модель правоохоронної діяльності України, не дивлячись на реформування та євроінтеграційне спрямування, ще не позбавилась повністю спадщини радянської моделі правоохоронної діяльності. Отже, вважаємо необхідним критично осмислити недоліки сучасного стану правоохоронної діяльності в Україні, так само і напрями її подальшого розвитку.

8. Процеси інтеграції та глобалізації, збільшення обсягу повноважень правоохоронних органів, включаючи ті, що перебувають за межами національної юрисдикції на наднаціональному рівні сприяли розширенню форм, напрямів їхнього міжнародного співробітництва (у межах Європолу і Євроюсту, інших спеціалізованих органів). Результатом цього стало розроблення і прийняття стандартів правоохоронної діяльності, однак це поняття недостатньо досліджене у сучасній юридичній науці.

Тому запропоновано його визначення як сукупності загальнообов'язкових норм і принципів, що розроблені й прийняті державами-членами ЄС, спеціально уповноваженими інституціями ЄС, з метою уніфікації засад правоохоронної діяльності, форм і методів роботи правоохоронних органів, їх посадових осіб відповідно до загальноновизнаних демократичних цінностей, з метою зміцнення національного та європейського правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина. Уніфікація стандартів правоохоронної діяльності також сприятиме підвищенню її ефективності, співпраці правоохоронних органів тощо.

9. Аналіз ключових напрямів реформування правоохоронних органів Великобританії, Німеччини, Франції, Польщі й інших країн ЄС дозволив сформулювати на його основі теоретичні положення і конкретні практичні рекомендації щодо поліпшення правоохоронної діяльності поліції європейського типу, зокрема в Україні.

Підрунтям побудови нової моделі поліції можуть слугувати такі постулати: 1) поліція – це сервісна служба, що надає послуги населенню на певній території; 2) діяльність поліції не повинна обмежуватися боротьбою з правопорушниками, замикатися на власних внутрішніх завданнях, діяти не проти громадян, а для громадян, розвиваючи систему надання специфічних послуг населенню, з огляду на її соціальне призначення. Поліції має належати провідна роль у нейтралізації соціального напруження, забезпеченні внутрішньої безпеки, прав людини, вона повинна бути їх гарантом; 3) ефективність роботи поліції вимагає якісного управління її діяльністю, підтверджується не лише кількісними, а і якісними показниками, довірою населення.

10. Повноцінний аналіз правоохоронної діяльності передбачає розкриття сутності механізму її реалізації. Він становить своєрідний процес здійснення повноважень, встановлених нормами права, у передбаченому законом порядку уповноваженими органами, з метою упорядкування суспільних відносин в сфері забезпечення правопорядку, внутрішньої безпеки держави, захисту прав та свобод людини і громадянина. Складовими механізму реалізації правоохоронної діяльності є, передусім, нормативно-правові й інституційні елементи.

Вбачається за доцільне, що Україні у сфері реформування правоохоронної системи слід остаточно визначитись з її моделлю, особливо щодо поліцейської діяльності, аби не було необхідності постійно перебудовувати її після остаточного затвердження відповідної структури. Це підтверджують спроби створення муніципальної поліції в Україні на законодавчому рівні й на практиці на попередніх етапах реформування. На користь муніципальної

поліції в системі місцевого самоврядування свідчать і реформи, спрямовані на децентралізацію влади, посилення ролі органів місцевого самоврядування і територіальних громад на відповідній території.

Забезпечення належної реалізації правоохоронної діяльності, її механізму, впровадження в Україні відповідних європейських стандартів і позитивного зарубіжного досвіду мають відбуватися з урахуванням специфіки національної правової системи, рівня розвитку суспільства і першочергових потреб, інтересів народу України. Ключовими незмінними ідеями у процесі подальших реформ мають залишатись політична нейтральність, децентралізація, дебіюрократизація правоохоронної діяльності, боротьба з корупцією, підвищення культури службової діяльності правоохоронців. Для України, як і інших пострадянських держав на шляху демократизації, важливе подальше реформування правоохоронних органів, удосконалення законодавства у цій сфері, запровадження більш ретельного і прозорого підбору кадрів, зокрема, до поліції, сталих гарантій їх діяльності, дієвої системи підвищення професіоналізму, прозорих інструментів співпраці з населенням і громадськими об'єднаннями.

Триваючий процес вступу України до ЄС, активне співробітництво з Радою Європи, ОБСЄ та іншими міжнародними організаціями, виконання взятих міжнародно-правових зобов'язань, змушують остаточно відійти від хибної практики попередніх авторитарних режимів, перетворити МВС з ієрархічного і закритого органу пострадянського режиму у підконтрольний громадськості відкритий демократичний орган публічної влади, з якісно новою філософією управління, дієвими формами і методами роботи. Це сприятиме розбудові в Україні своєрідної національної моделі правоохоронної діяльності, включно з поліцейською діяльністю, яка відповідала б загальноновизнаним демократичним цінностям, європейським стандартам, служила б суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження: монографія / А. І. Білас. – Дрогобич: Повіт, 2016. – 228 с.

2. Білас А. І. Взаємодія правоохоронних органів України та країн ЄС: уніфікація стандартів правоохоронної діяльності / А. І. Білас // Європейські перспективи. – 2016. – № 1. – С. 104–114.

3. Білас А. І. Природа і сутність правоохоронної діяльності / А. І. Білас // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 4. – С. 12–16.

4. Білас А. І. Суб'єкти правоохоронної діяльності країн ЄС: теоретичні й практичні аспекти / А. І. Білас // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 3 (96). – С. 198–208.

5. Білас А. І. Професійна етика працівників правоохоронних органів (соціально-етичні відносини) / А. І. Білас, Є. В. Кузнецов // Право.ua. – 2014. –

№ 1. – С. 200–204 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pravo_2014_1_34.pdf.

6. Білас А. І. Особливості європейського поліцейського простору, його механізму / А. І. Білас // Європейські перспективи. – 2014. – № 5. – С. 25–28.

7. Білас А. І. Теоретико-методологічні підходи до визначення національного, міжнародного та європейського правопорядку / А. І. Білас // Наше право. – 2014. – № 5. – С. 44–49.

8. Білас А. І. Взаємовідносини України та європейського поліцейського офісу, перспективи розбудови європейського поліцейського простору / А. І. Білас // Європейські перспективи. – 2014. – № 6. – С. 105–111.

9. Білас А. І. Реформи правоохоронної діяльності Польщі: досвід для України / А. І. Білас // Правові реформи в Україні: реалії сьогодення: тези VII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню юриста України (м. Київ, 29 жовтня 2015 р.): [у 2 ч.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2015. – Ч. 1. – С. 25–26.

10. Білас А. І. Європейський поліцейський простір: його сутність і механізми реалізації / А. І. Білас, Н. В. Камінська // Європейське право і європейська правова освіта – пріоритетні напрями підготовки вітчизняних фахівців права: матеріали науково-теоретичного семінару (м. Київ, 14 травня 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 36–39.

11. Білас А. І. Захист прав людини і правоохоронна діяльність / А. І. Білас // Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Київ, 10 грудня 2014 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 73–75.

12. Білас А. І. Проблеми здійснення реформ правоохоронних систем країн Східної Європи / А. І. Білас // Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку: тези підсумкової науково-теоретичної конференції, присвяченої Дню науки та 95-річчю Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, 22 квітня 2016 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 17–18.

АНОТАЦІЯ

Білас А. І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження. – **На правах рукопису.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2016.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню правової природи правоохоронної діяльності, її теоретико-правовим засадам. Як самостійний інститут, правоохоронна діяльність характеризується власними ознаками, функціями, принципами здійснення, суб'єктами та механізмом реалізації.

Розкрито основні підходи стосовно виокремлення моделей правоохоронної діяльності, правоохоронних систем країн Європейського Союзу. Визначено тенденції і закономірності реформування систем правоохоронних органів, форм і методів їх роботи, а також проблеми взаємодії правоохоронних органів, уніфікації стандартів правоохоронної діяльності. Порівняльно-правовий аналіз дозволив визначити перспективні напрями еволюції правоохоронної діяльності в умовах євроінтеграційних процесів України.

У дисертації сформульовані висновки і рекомендації щодо удосконалення законодавства України з питань правоохоронної діяльності з метою забезпечення її ефективності, відповідності існуючим європейським стандартам у цій сфері.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, поліцейська діяльність, правоохоронні органи, правоохоронні функції, правоохоронні системи, моделі правоохоронної діяльності, стандарти правоохоронної діяльності.

АННОТАЦИЯ

Билас А. И. Правоохранительная деятельность стран ЕС: сравнительно-правовое исследование. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2016.

Проблематика многогранного понятия «правоохранительная деятельность» определяет необходимость проведения комплексного целостного исследования теоретического, включая сравнительно-правового характера. В научных трудах предыдущих времен рассматривались отдельные аспекты этого явления правовой действительности, при этом работы советских ученых были, определенным образом, идеологизированными. Целесообразно изучение этого явления проводить, выходя за рамки нормативного подхода к правопониманию, поскольку процессы гуманизации, которые происходят в современном мире, сопровождаются актуализацией концепции естественного права.

В юриспруденции на сегодня не существует единого подхода к пониманию понятия правоохранительной деятельности: это направление либо форма деятельности государства, а возможно и не только государства, иногда правоохранительную деятельность не отличают от судебной и правозащитной. Это одно из направлений реализации функций государства, которое осуществляется уполномоченными органами, в установленном Конституцией и Законами Украины порядке, направленное на обеспечение внутренней безопасности в государстве, обеспечение законности и правопорядка, защиты и возобновления нарушенных прав и свобод человека и гражданина.

В работе «модель правоохранительной деятельности» понимается как система норм и принципов, которые положены в основу правового регулирования правоохранительной деятельности, субъектный состав и направления этой деятельности, объекты на которые она нацелена, формы и методы ее

осуществления. Предложенные автором подходы к осмыслению правоохранительных систем в исследуемых странах дали возможность выделить модели правоохранительной деятельности в зависимости от типа правовой системы страны и правовой семьи (английская, немецкая и романская, восточноевропейская или постсоциалистическая), по предметно-функциональной направленности (национальные модели правосудия, включая системы судов общей юрисдикции и конституционного контроля в странах Европы, модели органов прокуратуры, модели полицейских органов и т.д.).

Процессы интеграции и глобализации, увеличение объема полномочий правоохранительных органов, включая за пределами национальной юрисдикции на наднациональном уровне, активизировали расширение форм, направлений их международного сотрудничества (в рамках Европола и Евроюста, других специализированных органов), принятие стандартов правоохранительной деятельности, унификация которых также будет содействовать повышению ее эффективности.

Констатируется, что Украине в направлении реформирования правоохранительной системы, механизма осуществления правоохранительной деятельности еще много необходимо сделать как законодателям, так и в сфере реализации соответствующих правовых норм. Это касается усовершенствования законодательства, внедрения более прозрачного подбора кадров в полицию, гарантий их деятельности, повышения профессионализма и создания системы доверительного сотрудничества с населением, общественными организациями.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, полицейская деятельность, правоохранительные органы, правоохранительные функции, правоохранительные системы, модели правоохранительной деятельности, стандарты правоохранительной деятельности.

ANNOTATION

Bilas A.I. Law-enforcement activity of EU Member States: comparative-theoretic research). – **Printed as manuscript.**

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis is dedicated to the comprehensive study of the legal nature and matter of the law-enforcement activity, its theoretical and legal-theoretic principles. As an independent legal institute, law enforcement activity is characterized by its own sing, functions, principles of the exercise, subjects and mechanism of realization.

Solved basic approaches regarding the selection of models for law-enforcement activity, law enforcement systems of the countries of the European Union. Identified tendencies and laws reforming the systems of enforcement, the forms and methods of their work, as well as the problems of interaction of law enforcement authorities, unifying the standards of law-enforcement activity. Comparative-legal analysis allowed us to identify promising directions of evolution of law-enforcement activity in terms of European integration processes of Ukraine.

In the dissertation formulated conclusions and recommendations regarding the improvement of legislation of Ukraine for law-enforcement activity in order to ensure its effectiveness, compliance with the existing international and European standards in this field.

Key words: law-enforcement activity, policing, law-enforcement authorities, law-enforcement functions, law-enforcement activity systems, law-enforcement activity models, law-enforcement activity standards.

Підписано до друку 25.08.2016 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 173. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 225-60-14, (032) 261-24-15
e-mail: pais@mail.lviv.ua; <http://www.pais.com.ua>